

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII
POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE

KWARTALNIK HISTORYCZNY

ROCZNIK CXXI

NR 3

WARSZAWA 2014

<http://rcin.org.pl>

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII
POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE

KWARTALNIK HISTORYCZNY

ZAŁOŻONY PRZEZ XAWEREGO LISKEGO
W 1887 ROKU

ROCZNIK CXXI
2014

3

WYDAWNICTWO NAUKOWE SEMPER
WARSZAWA 2014

<http://rcin.org.pl>

Publikacja dofinansowana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

KOMITET REDAKCYJNY

DÁNIEL BAGI (Instytut Historii Uniwersytetu w Peczu, Węgry), RICHARD BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI (zastępca redaktora; University College w Londynie, Wielka Brytania), STANISŁAW BYLINA (Instytut Historii PAN, Warszawa), DOROTA DUKWICZ (Instytut Historii PAN, Warszawa), JERZY DYGDALA (Instytut Historii PAN, Toruń), MARIAN DYGO (Wydział Historyczny Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku), JERZY EISLER (zastępca redaktora; Instytut Historii PAN, Warszawa), JAROSŁAW HRYCAK (Wydział Humanistyczny Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie, Ukraina), MAGDALENA HUEŁAS (Instytut Historii PAN, Warszawa), MACIEJ JANOWSKI (zastępca redaktora; Instytut Historii PAN, Warszawa), TOMASZ JUREK (Instytut Historii PAN, Poznań), BARTOSZ KALISKI (sekretarz; Instytut Historii PAN, Warszawa), TOMASZ KIZWALTER (Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego), SATOSHI KOYAMA (Faculty of Letters, Kyoto University, Japonia), WOJCIECH KRIEGSEISEN (Instytut Historii PAN, Warszawa), ROMAN MICHAŁOWSKI (redaktor; Instytut Historii PAN, Warszawa), KRZYSZTOF MIKULSKI (Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń), MICHAEL G. MÜLLER (Instytut Historii Uniwersytetu Marcina Lutra w Halle-Wittenberdze, Niemcy), BORYS W. NOSOW (Instytut Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie, Rosja), ANDRZEJ NOWAK (Instytut Historii PAN, Warszawa), EDWARD OPALIŃSKI (zastępca redaktora; Instytut Historii PAN, Warszawa), HENRYK SAMSONOWICZ (Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego), JERZY STRZELCZYK (Instytut Historii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu), PHILIPP THER (Institut für Osteuropäische Geschichte, Uniwersytet w Wiedniu, Austria), JACEK WIJACZKA (Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń), ROMUALD WOJNA (Warszawa)

Redaktorzy tematyczni: ROMAN MICHAŁOWSKI (średniowiecze), EDWARD OPALIŃSKI (wieki XVI–XVII), RICHARD BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI (wiek XVIII), MACIEJ JANOWSKI (wiek XIX), JERZY EISLER (wiek XX)

ADRES REDAKCJI

Instytut Historii PAN
00-272 Warszawa, Rynek Starego Miasta 29/31, tel. +48 22 831 02 61
e-mail: kh@ihpan.edu.pl
<http://www.ihpan.edu.pl>
http://www.semper.pl/kwartalnik_historyczny

Redaktor językowy: Bogusława Pilch
Adiunkt redakcji: Magdalena Archutowska
Asystent redakcji: Andrzej Skalimowski

© Copyright by Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk and Wydawnictwo Naukowe Semper
Warszawa 2014

© All right reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior permission of the publishers,
Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk and Wydawnictwo Naukowe Semper

© Wszelkie prawa zastrzeżone. Przedruk lub odtwarzanie fragmentów tej publikacji w mediach każdego rodzaju wymaga pisemnego zezwolenia Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk oraz Wydawnictwa Naukowe Semper

PL ISSN 0023-5903

Nr indeksu 363103

Wersja drukowana czasopisma jest wersją pierwotną

Wydawnictwo Naukowe Semper

Redakcja i Studio Graficzne:
ul. Mariensztat 8
00-302 Warszawa
tel./fax: 22 538 92 03
e-mail: redakcja@semper.pl

<http://semper.pl>
<http://semper.istore.pl>

Dział handlowy i księgarnia:
ul. Bednarska 20 A
00-321 Warszawa
tel./fax: 22 828 49 73
e-mail: handlowy@semper.pl

SPIS TREŚCI

Michał Tymowski, Kobiety w czasie wczesnych wypraw portugalskich do Afryki Zachodniej	501
Edward Opaliński, Zjazd rokoszowy warszawski w październiku 1607 r.	521
Marcin Kamler, Przemoc między szlachtą w Polsce w XVII w. — zjawisko masowe?	541
Urszula Kosińska, Stosunki Augusta II z Rosją w latach 1730–początek 1733 w świetle relacji saskiego posła w Moskwie i Petersburgu Jeana Le Forta	571

PRZEGLĄDY — POLEMIKI — MATERIAŁY

Bogdan Wachowiak, Uwagi do artykułu recenzyjnego Jerzego Dygdały <i>Dzieje fryderycjańskich Prus w XVIII w., czyli o wyższości absolutyzmu nad szlachecką wolnością</i>	593
---	-----

ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE

Dorota Dukwicz, Wojciech Kriegseisen, <i>L'Embarras de richesses</i> , czyli czemu poświęcona jest nowa książka o Sejmie Czteroletnim — historii idei, historii politycznej czy historii kultury?	601
---	-----

*

T. Nastulczyk, P. Oczo, <i>Homoseksualność staropolska. Przyczynek do badań</i> — Kamil Frejlich	613
N.J. Bettlé, <i>Wenn Saturn seine Kinder frisst. Kinderhexenprozesse und ihre Bedeutung als Krisenindikator</i> — Edmund Kizik	618
W. Czarniecki, <i>Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku</i> — Alicja Szymczakowa	622
<i>Diseases of the Imagination and Imaginary Disease in the Early Modern Period</i> , red. Y. Haskell — Tomasz Wiślicz	628
P. Rutkowski, <i>Kot czarownicy. Demon osobisty w Anglii wczesnonowoczesnej</i> — Tomasz Wiślicz	633
<i>Russland an der Ostsee. Imperiale Strategien der Macht und Kulturelle Wahrnehmungsmuster (16. bis 20. Jahrhundert)</i> , red. K. Brüggemann, B.D. Woodworth — Stanisław Wiech	642
M. Mikołajczyk, <i>Proces kryminalny w miastach Małopolski XVI–XVIII wieku</i> — Marcin Kamler	648
E. Franke, <i>Von Schelmen, Schlägern, Schimpf und Schande. Kriminalität in einer frühneuzeitlichen Kleinstadt — Strasburg in der Uckermark</i> — Maria Bogucka	653
D. Konieczna, <i>Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzeskolitewskiego w latach 1565–1763</i> — Monika Jusupović	657
<i>Testamenty Zygmunta III Wazy</i> , tłum. M. Plago, A. Poznański, oprac. i wyd. W. Kaczorowski, B. Kaczorowska, M. Kaczorowska — Urszula Augustyniak	663
T. Wiślicz, <i>Upodobanie. Małżeństwo i związki nieformalne na wsi polskiej XVII–XVIII wieku. Wyobrażenia społeczne i jednostkowe doświadczenia</i> — Andrzej Karpiński	669
A. Cilli, <i>Historia buntów możnowładczych w Polsce w latach 1606–1608. Historia Moskwy</i> — Edward Opaliński	675

M. Hengerer, <i>Kaiser Ferdinand III. (1608–1657). Eine Biographie</i> — Andrzej Kamieński	683
<i>Chronik der Marienkirche in Danzig. Das „Historische Kirchen Register“ von Eberhard Bötticher (1616). Transkription und Auswertung</i> , wyd. Ch. Hermann, E. Kizik — Maria Bogucka	689
P. Klint, <i>Szlachecki obrót ziem w powiecie kcyńskim w latach 1626–1655</i> — Marcin Broniarczyk	692
<i>Źródła do dziejów ziemi łęborsko-bytowskiej 1657–1815: od statusu lenna polskiego do inkorporacji do Królestwa Pruskiego i integracji z Pomorzem pruskim</i> , oprac. i wyd. B. Wachowiak, Z. Szultka — Jerzy Dygdała	697
K. Maćkowska, <i>Początki amerykańskiej administracji lokalnej (od założenia kolonii do 1787 roku)</i> — Katarzyna Stelmasiak	702
A. Skrzypietz, <i>Królewscy synowie — Jakub, Aleksander i Konstanty Sobiescy</i> — Urszula Kosińska	708
Stanislas Auguste, <i>Mémoires</i> , wyd. A. Grzeškowiak-Krwawicz, D. Triaire — Zofia Zielińska	717

IN MEMORIAM

Wojciech Wrzesiński (6 X 1934–2 VII 2013) — Tomasz Szarota	725
Zofia Hilczer-Kurnatowska (9 VI 1932–11 VIII 2013) — Jerzy Strzelczyk	728
Władysław Andrzej Serczyk (23 VII 1935–5 I 2014) — Teresa Chynczewska-Hennel	731

LISTY DO REDAKCJI

Sprostowanie do <i>Sprostowania</i> — Tomasz Szubert	737
--	-----

KOMUNIKATY

Komunikat Redakcji „Kwartalnika Historycznego”	741
--	-----

CONTENTS

Michał Tymowski, <i>Women during the Early Portuguese Expeditions to West Africa</i>	501
Edward Opaliński, <i>The Warsaw Rokosz Convention in October 1607</i>	521
Marcin Kamler, <i>Violence and the Gentry in Poland during the Seventeenth Century — a Mass-scale Phenomenon?</i>	541
Urszula Kosińska, <i>The Relations of Augustus II and Russia in 1730–early 1733 in the Light of an Account by Jean Le Fort, the Saxon Legate in Moscow and St. Petersburg</i>	571
REVIEWS — POLEMICS — MATERIALS	593
CRITICAL ARTICLES — REVIEWS	
Dorota Dukwicz, Wojciech Kriegseisen, <i>L'Embarras de richesses, or to What is the New Book about the Four-Year Sejm Dedicated — the History of Ideas, Political History or the History of Culture?</i>	601
Reviews	613
IN MEMORIAM	725
LETTERS TO EDITOR	737
ANNOUNCEMENTS	741

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	– Archiwum Akt Nowych w Warszawie
AGAD	– Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
AGZ	– <i>Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie</i>
AP	– Archiwum Państwowe
AIPN	– archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
APH	– „Acta Poloniae Historica”
ASWK	– <i>Akta sejmikowe województwa krakowskiego</i>
ASWP	– <i>Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego</i>
BC	– Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie
b.m.d.	– brak miejsca i daty wydania
BJ	– Biblioteka Jagiellońska w Krakowie
BK	– Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku
BN	– Biblioteka Narodowa w Warszawie
BO	– Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu
BPAU-PANKr	– Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
BR	– Biblioteka Publiczna im. Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu
CAW	– Centralne Archiwum Wojskowe
CDS	– <i>Codex diplomaticus nec non epistolaris Silesiae</i> , Wrocław 1956–1964
CPH	– „Czasopismo Prawno-Historyczne”
DN	– „Dzieje Najnowsze”
KDKK	– <i>Kodeks dyplomatyczny Katedry Krakowskiej</i> , Kraków 1874–1883
KDM	– <i>Kodeks dyplomatyczny Małopolski</i> , Kraków 1876–1905
KDMaz	– <i>Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalis</i> , Warszawa 1919
KDP	– <i>Kodeks dyplomatyczny Polski</i> , Warszawa 1847–1887
KDW	– <i>Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski</i> , Poznań 1877 nn.
KH	– „Kwartalnik Historyczny”
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”
MGH	– <i>Monumenta Germaniae Historica</i>
MGH SrG	– <i>Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum</i>
MGH SS	– <i>Monumenta Germaniae Historica, Scriptores</i>
MK	– Metryka Koronna
MPH	– <i>Monumenta Poloniae Historica</i>
MPH s.n.	– <i>Monumenta Poloniae Historica, Series nova</i>
mps	– maszynopis
n.	– i następna
nn.	– i następne
OiRP	– „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”
op. cit.	– opus citatum
oprac.	– opracował
PH	– „Przegląd Historyczny”
PL	– <i>Patrologiae cursus completus. Series Latina</i> , Paris 1844–1865
por.	– porównaj

przyp.	— przypis
PSB	— <i>Polski Słownik Biograficzny</i>
RDSG	— „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”
red.	— redaktor, redakcja
RH	— „Roczniki Historyczne”
RHum	— „Roczniki Humanistyczne”
rkp.	— rękopis
RWHF PAU	— „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności”, Kraków 1874–1891
	— „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, Kraków 1891–1918
	— „Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, Kraków 1921
	— „Rozprawy — Polska Akademia Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, Kraków 1921–1928/1929
	— „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego — Polska Akademia Umiejętności”, Kraków 1928/1929–1952
	— <i>Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego — Polska Akademia Umiejętności</i> , Kraków 1992–
SDRE	— „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”
SGKP	— <i>Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich</i>
SH	— „Studia Historyczne”
SIRIO	— <i>Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoričeskogo Obščestva</i>
Sobótka	— „Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka»”
SPPP	— <i>Starodawne Prawa Polskiego Pomniki</i>
SRP	— <i>Scriptores Rerum Polonicarum</i>
SSS	— <i>Słownik Starożytności Słowiańskich</i>
St. Źr.	— „Studia Źródłoznawcze”
sygn.	— sygnatura
Urzędnicy	— <i>Urzędnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII Wieku. Spisy</i> , red. A. Gąsiorowski
Urzędnicy, Litwa	— <i>Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy</i> , red. A. Rachuba
VC	— <i>Volumina Constitutionum</i> , t. 1–, Warszawa 1996– (należy cytować odpowiednio, według wzoru: VC 1/1)
VL	— <i>Volumina Legum</i> , t. 1–10, Warszawa 1732–1793 (cytować np.: VL 7, s. 234)
wyd.	— wydanie, wydał
z.	— zeszyt
ZH	— „Zapiski Historyczne”
zob.	— zobacz

TRANSLITERACJA SŁOWIAŃSKICH ALFABETÓW CYRYLICKICH

Nr	Litera alfabetu cyrylickiego		Transliteracja		Język*	Nr	Litera alfabetu cyrylickiego		Transliteracja		Język
1	А	а	А	а	b b u m r s u	27	Р	р	Р	р	b b u m r s u
2	Б	б	В	в	b b u m r s u	28	С	с	С	с	b b u m r s u
3	В	в	У	у	b b u m r s u	29	Т	т	Т	т	b b u m r s u
4	Г	г	Г	г	b b u m r s u	30	Њ	њ	Ї	ї	s
5	Д	д	Д	д	b b u m r s u	31	Ќ	ќ	Ќ	ќ	m
6	Ђ	ђ	Ђ	ђ	s	32	У	у	У	у	b b u m r s u
7	Ѓ	ѓ	Ѓ	ѓ	m	33	Ў	ў	Ў	ў	b
8	Е	е	Е	е	b b u m r s u	34	Ф	ф	Ф	ф	b b u m r s u
9	Ё	ё	Ё	ё	b r	35	Х	х	Н	н	b b u m r s u
10	Є	є	Ê	ê	u	36	Ц	ц	С	с	b b u m r s u
11	Ж	ж	Ž	ž	b b u m r s u	37	Ч	ч	Ї	ї	b b u m r s u
12	З	з	З	з	b b u m r s u	38	Џ	џ	Đ	đ	m s
13	С	с	Ž	ž	m	39	Ш	ш	Š	š	b b u m r s u
14	И	и	І	і	b** b u m r s u	40	Щ	щ	Ŝ	ŝ	b u r u
15	І	і	Ì	ì	b r** u	41	Ъ	ъ	“	“	b** b u r
16	Ї	ї	Ï	ï	u	42	Ы	ы	У	у	b r u**
17	Ј	ј	Ǧ	ǧ	m s	43	Ь	ь	’	’	b b u r u
18	Й	й	Ј	ј	b b u r u	44	Э	э	È	è	b r
19	К	к	К	к	b b u m r s u	45	Ю	ю	Û	û	b b u r u
20	Л	л	Л	л	b b u m r s u	46	Я	я	Â	â	b b u r u
21	Љ	љ	Ľ	ľ	m s	47	’	’	’	’	b b u m r s u
22	М	м	М	м	b b u m r s u	48	Њ	њ	Ĝ	ğ	b** u**
23	Н	н	Н	н	b b u m r s u	49	Њ	њ	Ě	ě	b** r** u**
24	Њ	њ	Ñ	ñ	m s	50	Ѓ	ѓ	Ǻ	ǻ	b u**
25	О	о	О	о	b b u m r s u	51	Ө	ө	Ƒ	ƒ	r**
26	П	п	Р	р	b b u m r s u	52	У	у	Ÿ	ÿ	r**

* Oznaczenia języków: b — białoruski, bu — bułgarski, m — macedoński, r — rosyjski, s — serbsko-chorwacki, u — ukraiński.
 ** Występuje w dawnej pisowni.